

УДК 336.1:504.06

О. В. Матвійчук,

к. е. н., доцент кафедри економіки та фінансів, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

O. Matviichuk,

PhD, associate professor department of economy and finance Private Higher Education Establishment Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne

FINANCING PROBLEMS ON THE EXAMPLE OF ENVIRONMENTAL RIVNE REGION

Проведено дослідження фінансування природоохоронної діяльності Рівненської області, виявлено тенденції наповнення коштами екологічних фондів та напрями їх використання. Досліджено методи використання природних ресурсів відповідно до європейської практики, що стане поштовхом до здійснення ретельно продуманої політики і впровадження ефективного фінансово-економічного механізму з метою комплексного розгляду економічних та екологічних питань на регіональному рівні. Запропоновано розроблення проектів програм соціально-економічного розвитку територій, формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань сталого розвитку, що дасть можливість реалізації комплексу заходів збалансованого розвитку регіонів. Надано пропозиції щодо покращення фінансового забезпечення природоохоронних заходів та стану навколишнього середовища Рівненського регіону шляхом контролю за розподілом коштів екологічних фондів за цільовим призначенням та в обсягах, які дозволять виконувати різноманітні інвестиційні природоохоронні проекти.

Research funding environmental activities Rivne region, tendencies filling means environmental funds and areas of their use. Methods of using natural resources in accordance with European practices will push for the implementation of carefully thought-out policies and implementing effective financial and economic mechanism with a view to a comprehensive examination of economic and environmental issues at regional level. A drafting socio-economic development of territories, local budgeting given priority goals and objectives of sustainable development, which will enable the realization of complex measures of balanced regional development. The proposals to improve financial security environmental protection and environmental Rivne region by controlling the allocation of environmental funds for the intended purpose and to an extent that will perform a variety of investment environmental projects.

Ключові слова: природоохоронна діяльність, природні ресурси, навколишнє середовище, екологічні фонди, фінансування природоохоронної діяльності.

Key words: environmental protection, financing, environmental technology, environmental funds, financing of environmental activities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Уповільнення зростання української економіки та темпів залучення інвестицій негативно відзначились на екологічній ситуації в Україні. Ситуація ускладнюється невідповідністю структури національного господарства міжнародним екологічним вимогам та стандартам, морально та фізично застарілими технологіями та обладнанням, що використовується для

природоохоронних цілей. Очевидною проблемою також є повільна адаптація екологічного законодавства України до положень природоохоронних нормативно-правових актів Європейського Союзу. І це попри той факт, що Україна була однією з перших країн колишнього СРСР, яка підписала Угоду про партнерство та співробітництво з Європейськими співтовариствами та їх державами-членами — ще 14 члєв-

ня 1994 р. Пріоритетними в угоді були визначені галузі, в яких законодавство України в першу чергу має бути приведене у відповідність до законодавства ЄС, а саме таких, як охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин, а також навколишнє середовище. Використання природних ресурсів відповідно до європейської практики мало б базуватися на таких принципах як-от запобіжний, превентивних та реабілітаційних дій, принцип "забруднювач платить", принцип участі.

Необхідно зазначити що питанням природоохоронної діяльності, гармонізації українського законодавства у сфері охорони навколишнього середовища з європейським присвячені науково-теоретичні розробки як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Зокрема у нашій роботі ми звернулися до праць таких науковців, як: О.О. Веклич; К.Г. Гофман, Б.М. Данилишин, Л.І. Калініченко, О.Л. Кашенко, Ю.П. Кулаковський, К.С. Лосєв, О.М. Маценко, Л.Г. Мельник, А.А. Минц, І.М. Синякевич, М.А. Хвесик, В.М. Шестопапов, О.В. Шкарупа, А.В. Яцик та інших вчених.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження проблемних питань фінансування природоохоронної діяльності на регіональному рівні, виявлення особливостей фінансового забезпечення охорони навколишнього середовища та шляхів покращення фінансування регіональних програм.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливим завданням природоохоронної діяльності має стати складання балансу між національно-господарськими потребами суспільства та можливостями їхнього задоволення за рахунок використання природних ресурсів. На основі такого балансу та із застосуванням принципово нових екологічно чистих технологій, можна знівелювати антагоністичне протиріччя між суспільними потребами та навколишнім середовищем. Необхідно звернутись до використання європейського досвіду державного управління Україною в процесі реформування всіх сфер суспільства та держави, насамперед щодо державного управління природоохоронною діяльністю. Саме такі показники і пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку Євросоюзу на десятирічну перспективу (2010—2020 рр.) визначені у новій економічній стратегії "Europe 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth" (в перекладі "Європа 2020: Стратегія розумного, сталого та всеосяжного зростання", далі — "Євро-

па 2020"), що схвалена на саміті 27 лідерами країн Євросоюзу (березень 2010 р.)

Стратегією "Європа 2020" визначено три магістральні напрями соціально-економічного розвитку, які стосуються [1]:

— по-перше, розумного (smart) зростання, що розкривається через розвиток науки, інновацій, освіти і розбудову цифрового суспільства;

— по-друге, сталого (sustainable) розвитку, що спирається на ефективне використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності економіки, екологічну рівновагу або її відновлення;

— по-третє, всеосяжного (inclusive) розвитку через підвищення рівня зайнятості громадян і боротьби з бідністю, що має забезпечити соціальну та територіальну єдність

Сталий розвиток вже є основою формування політик країн ЄС та багатьох інших країн світу, у тому числі пострадянських, таких як Республіка Білорусь, Киргизстан, Узбекистан, Казахстан та інших, де прийняті національні стратегії сталого розвитку, впроваджуються механізми зеленої економіки. Україна, таким чином, опиняється осторонь загальновізаного світовою спільнотою курсу розвитку. Перехід України до сталого розвитку можливий при ефективному використанні всіх видів ресурсів, структурно-технологічній модернізації виробництва, використання творчого потенціалу суспільства.

На регіональному рівні передбачається розроблення проектів програм соціально-економічного розвитку територій, формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань сталого розвитку, реалізація комплексу заходів збалансованого розвитку регіонів. На місцевому рівні наголошується на доцільності активної співпраці органів місцевого самоврядування і громадськості з питань розроблення місцевих програм сталого розвитку та необхідності спрямування основних зусиль на забезпечення сталого розвитку населених пунктів [2].

У відповідності до "Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року" [3] та "Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011—2015 рр." в області у 2012 році було розроблено і затверджено Обласну програму охорони навколишнього природного середовища на 2012—2016 рр. Крім того, на виконання Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000—2015 рр. в об-

ласті діє Програма розвитку природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі Рівненської області на 2010—2020 рр.

У таблиці 1 наведено динаміку надходжень грошових коштів до Державного, обласного і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища у 2012—2014 рр., позитивною тенденцією є зменшення у відсотках коштів від відшкодування збитків за порушення природоохоронного законодавства, та збільшення загальної суми надходжень до фондів охорони навколишнього середовища. Та попри наявність коштів на рахунках фондів існують проблеми щодо їх використання, а саме:

1. Кошти екологічного податку підприємств області розпорочені на рахунках 365 місцевих (сільських, селищних, міських) природоохоронних фондів.

2. Постійні джерела державного фінансування регіональних природоохоронних програм, крім природоохоронних фондів, на сьогодні відсутні.

3. У результаті відсутності юридичного статусу природоохоронних фондів, система розподілу та використання коштів природоохоронних фондів є недосконалою, зазнає значного адміністрування у цій сфері.

У результаті наявності значної кількості екологічних фондів незначні надходження коштів на одну місцеву раду (в середньому близько 12 тис. грн. в рік) та складні вимоги формування і здійснення видатків з цих фондів, призводять до того, що 71 % місцевих рад не використовують ці кошти взагалі (залишок коштів на рахунках місцевих рад станом на 01.01.2015 склав 25,9 млн грн.), інші використовують на другорядні заходи при наявності гострих екологічних проблем. У даному питанні необхідно розглянути можливість спростити механізм здійснення видатків місцевих фондів.

Через складну процедуру використання бюджетних коштів, надходження за використання природних ресурсів, які повинні спрямовуватися на виконання робіт з відтворення, підтримання цих ресурсів у належному стані, в основному використовуються на загальні потреби суспільства і як наслідок, заходи природоохоронних програм виконуються в недостатньому обсязі. За 2010—2014 рр. 66,8 % коштів від загального надходження коштів до облас-

Таблиця 1. Динаміка надходжень грошових коштів до Державного, обласного і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища у 2012—2014 рр. (тис. грн.)

Фонди	Надходження					
	2012 рік		2013 рік		2014 рік	
	Всього	в т.ч.*	Всього	в т.ч.*	Всього	в т.ч.*
Державний	5811	372	14642	315	30246	286
Обласний	3862	248	3876	210	4800	191
Місцевий	9656	620	9624	525	12001	477
Всього	1933	1240	28142	1050	47048	955
Питома вага		6,4%		3,7%		2,0%

* кошти від порушення природоохоронного законодавства.
Джерело: [4].

ного природоохоронного фонду використовувались на заходи з охорони та раціонального використання водних ресурсів, 14,5 % — на заходи з охорони земель, 8,9 % — на заходи з раціонального використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів, 5,8 % — на збереження природно-заповідного фонду, наука, інформація, освіта та інші — менше 1%. Розподіл коштів з місцевих (сільських, селищних, міських) природоохоронних фондів дещо відрізняється. Переважна частина коштів використовується на заходи з раціонального використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів — 50,7 % всіх використаних коштів місцевих природоохоронних фондів протягом 2010—2014 років. Витрати на науку та інформацію складають 0,8 % [4]. Тоді як Стратегією сталого розвитку Європейського Союзу передбачено збільшення рівня інвестицій у науково-дослідницьку сферу до 3% ВВП ЄС (зараз менше 1%).

Тільки з затвердженням Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року [3] та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011—2015 рр. питання впровадження концепції сталого споживання та виробництва вперше отримало свій законодавчий базис. Наступні важливі кроки в цьому напрямку — це впровадження принципів та термінології сталого споживання та виробництва у галузевих стратегіях розвитку енергетики, промисловості, сільського господарства, транспорту, будівництва, підгрунтям для чого є обов'язковий розвиток економічних і фінансових інструментів. На державному рівні вважаємо необхідним впровадження загальноєвропейських цілей природоохоронної діяльності задля впровадження концепції сталого розвитку, враховуючи специфіку національних умов розвитку:

— зростання рівня зайнятості населення;

Таблиця 2. Витрати на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування (тис. грн.)

Напрями використання	Роки		
	2012	2013	2014
Всього	293883	312057	294407
в тому числі:			
Капітальні видатки	25812	46638	19492
Поточні видатки	268071	265419	274915

Джерело [4, с. 198].

— збільшення фінансування науково-дослідницької сфери до 3% ВВП;

— досягнення цілі "20/20/20": скорочення до 2020 р. викидів парникових газів на 20% та збільшення частки відновних джерел енергії до 20% від загального споживання електроенергії.

Низька ефективність системи управління охороною навколишнього природного середовища та фінансова невпорядкованість цільового використання коштів на природоохоронну діяльність підштовхують на пошук нових, джерел фінансового забезпечення цього виду діяльності. На допомогу може прийти зарубіжний досвід. Враховуючи обмеженість бюджетних коштів на охорону довкілля, в країнах Східної Європи шукають нетрадиційні ринкові джерела фінансування природоохоронної діяльності. Наприклад, цікавою є ідея екологічного лізингу. Лізинг передбачає товарне кредитування, що дозволяє без значної фінансової напруги відновити виробничі фонди та придбати майно значної вартості. Лізингова угода більш гнучка, аніж кредит, оскільки надає сторонам можливість відпрацювати необхідну схему сплати лізингових платежів.

Тут слід зазначити, що одним із вагомих економічних методів зменшення забруднення довкілля, збереження існуючих природних ресурсів та запобігання деструктивних екологічних явищ є інвестування суб'єктів господарювання в охорону та раціональне використання природних ресурсів (самофінансування). Згідно з Класифікатором видів природоохоронної діяльності (the Classification of Environmental Protection Activities), прийнятому в статистиці охорони навколишнього природного середовища країн-членів Організації економічного співробітництва його складовими є: поточні витрати на охорону природи, пов'язані з експлуатацією і обслуговуванням засобів природоохоронного призначення; інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів; придбання обладнання для реалізації

заходів екологічного спрямування і витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання. "Така усталена нормативна процедура процесу природокористування завдячує насамперед об'єктивній суспільній потребі у безперебійному еколого-економічному відтворенні" [5, с. 27].

Більше частина коштів, як і в попередні роки, було витрачено на заходи з очищення зворотних вод, що дзеркально відображає використання коштів природоохоронних фондів, так як проблема охорони та раціонального використання водних ресурсів є дуже актуальною для нашої області. Найбільше коштів на заходи з охорони довкілля (272,2 млн грн.) в 2014 році витратили підприємства м. Рівне, м. Дубно, м. Кузнецовськ, Сарненського та Здолбунівського районів. На сучасному етапі основним джерелом витрат на охорону навколишнього природного середовища (93,5 %) виступають власні кошти підприємств.

На жаль більша частина, а це майже 91 % всіх вкладених на заходи з охорони довкілля коштів, використовуються на поточні витрати, тобто для підтримання основних виробничих фондів природоохоронного значення в робочому стані та для попередження аварійних ситуацій (табл. 2).

Те, на що кошти потрібні найбільша, а саме: будівництво нових об'єктів та технічне переозброєння діючих, на наукові розробки та впровадження інноваційних технологій, результатом яких стане суттєве зниження антропогенного впливу на довкілля, на жаль, не вистачає. І треба зазначити, що нині в Україні не існує ефективних механізмів мотивації підприємств-природокористувачів щодо найширшого впровадження екологічно орієнтованих інноваційних технологій.

Таким чином, в Україні актуальним є створення таких умов фінансування природоохоронної діяльності, які задовольняли б таким цілям:

— визначення природоохоронної діяльності пріоритетним напрямом державного фінансування;

— технічне переозброєння діючих об'єктів, наукові розробки та впровадження інноваційних технологій, результатом яких стане суттєве зниження антропогенного впливу на довкілля;

— наявність єдиного нормативно-правового акту, який би детально визначав порядок та умови фінансування природоохоронної діяльності;

— наявність альтернативних позабюджетних джерел фінансування природоохоронної діяльності;

— розроблення ефективних механізмів мотивації підприємств-природокористувачів щодо найширшого впровадження екологічно орієнтованих інноваційних технологій.

Незважаючи на незадовільний фінансовий стан екологічного регулювання в Україні та постійну нестачу державних інвестицій на фінансування природоохоронних заходів, фонди охорони навколишнього природного середовища завжди залишалися постійним джерелом бюджетного фінансування природоохоронної галузі. Саме тому великі залишки на бюджетних рахунках місцевих природоохоронних фондів є неприпустимими. Робота з формування та функціонування районних природоохоронних фондів дасть змогу використовувати кошти за цільовим призначенням та в обсягах, які дозволять виконувати різноманітні інвестиційні проекти.

ВИСНОВКИ

На державному рівні вважаємо необхідним впровадження загальноєвропейських цілей природоохоронної діяльності задля впровадження концепції сталого розвитку. Для досягнення оптимального еколого-економічного балансу необхідно здійснювати ретельно продуману політику, а саме:

— збільшити регіональної спрямованість коштів, які надходять до бюджету за використання природних ресурсів;

— збільшити фінансування розробок та впровадження інноваційних технологій, це допоможе підприємствам впровадженню мало-відходних, безвідходних, енергозберігаючих технологій. Пропонуємо збільшити частку (до 3 %) фінансування наукових розробок ресурсозберігаючих технологій з врахуванням зарубіжного досвіду;

— розробити механізм узгодження роботи місцевих природоохоронних фондів, визначити програми, які мають пріоритетне значення і претендують на першочергову реалізацію. Зробити механізм використання бюджетних коштів прозорим та ефективним;

— зробити доступним для ознайомлення громадськості шляхи використання коштів за забруднення навколишнього середовища.

Сукупно все це значно сприятиме підвищенню еколого-економічної ефективності регіонального природокористування.

Література:

1. Офіційний веб-сайт Генерального директорату Європейської Комісії з регіональної політики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/history/index_en.htm

2. Мартюшева О. О. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування". Аналітична записка [Електронний ресурс] / О.О. Мартюшева // Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1566/>

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року Верховна Рада України; Закон, Стратегія від 21.12.2010 № 2818-VI.

4. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області у 2014 р. / Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області. — Рівне, 2015. — 227 с.

5. Веклич О.О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні / О.О. Веклич // Фінанси України. — 2009. — N 11. — С. 20—34.

References:

1. The official site of Heneral'noho dyrektoratu Yevropejs'koi Komisii z rehional'noi polityky (2015), "European Regional Development Fund", available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1566/> (Accessed 9 October 2015).

2. The official site of The National Institute for Strategic Studies (2015), "Martiusheva O. O. Projects of sustainable development of Ukraine: the possibility of their improvement and application", available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1566/> (Accessed 19 October 2015).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On basic principles (strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine till 2020", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (Accessed 18 October 2015).

4. State Department of Environmental Protection in the Rivne region (2015), "Report on the state of the environment in the Rivne region in 2014", available at: http://www.ecorivne.gov.ua/report_about_environment (Accessed 15 October 2015).

5. Veklich, O.O. (2009), "Current trends of financial provision of environmental activities in Ukraine / O. Veklich Ukraine", Finance Ukraine, vol. 11, pp. 20—34.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2015 р.